

Glas. Koncila

Nakon osam desetljeća dostojno ukopano 814 žrtava partizanskih zločina kod Jazovke

»Domovina ne će pronaći potpuni mir dok ne pokopa sve svoje mrtve«

Marino Erceg

JAZOVKA • Na Europski dan sjećanja na žrtve svih totalitarnih i autoritarnih režima, u subotu 23. kolovoza, ukopom posmrtnih ostataka 814 žrtava ubijenih u jednom od najstrašnijih zločina jugoslavenskih partizana osam desetljeća duga agonija vojnika, ranjenika, civila, bogoslova i redovnica, žena i djece bačenih u jamu Jazovku pojavila se nada da će još tisuće neotkrivenih žrtava iz neotkrivenih masovnih grobnica biti dostojanstveno pokopane. Posmrtni ostatci ljudi koji su u jamu bacani u više navrata položeni su u tjednu koji je prethodio u memorijalnu grobnicu koja se nalazi nedaleko od Jazovke, i to u 325 limena lijesa, a 16 drvenih ljesova bilo je izloženo na sam dan ukopa na ulazu u šumu koja je godinama čuvala jednu od najmračnijih i najstrože čuvanih tajna

»Fašizam i nacizam i komunizam bili su zločinački sustavi, plodovi bezbožnih ideologija koje su prezrele Boga i gazile čovjeka. No postoji razlika. Fašizam i nacizam osuđeni su pred poviješću, a njihovi su zločinci barem djelomično procesuirani i kažnjeni. Ali komunizam, iako je ubrao najviše ljudskih života, naših života, nikada nije službeno osuđen, a njegovi počinitelji nikada nisu odgovarali«

jugoslavenskoga režima. Misu zadušnicu i sprovodne obrede za žrtve predvodio je zagrebački nadbiskup i metropolit Dražen Kutleša, u zajedništvu s gospičko-senjskim biskupom Markom Medom, križevačkim vladikom Milanom Stipićem, vojnim ordinarijem u Republici Hrvatskoj Jurom Bogdanom, umirovljenim biskupima Jurjem Jezerincem i Nikolom Kekićem te još tridesetak svećenika rimokatoličkoga i grkokatoličkoga obreda koji djeluju u žumberačkim i podžumberačkim župama. U homiliji, koju donosimo u cijelosti, zagrebački je nadbiskup, dopustivši da kroz njegove riječi progovore duše žrtava koje su bile desetljećima nevidljive, upozorio na opasnost zaborava, pozvao na opraštanje onima koji su zločine činili, ali i na obraćenje krvnika i njihovih duhovnih potomaka koji do danas skrivaju i negiraju razmjere komunističkih zločina.

»str. 2, 3 i 4

Glas iz ponora

Draga braćo i sestre u Kristu! Danas vam progovaram ne iz ljudskoga sjećanja, nego iz tišine ove jame. Govorim iz dubine zemlje koja mi je bila grob, ali i s visine neba koje mi je postalo dom. Ja sam duša hrvatskoga vojnika. Moje tijelo ovdje je počivalo više od sedamdeset godina, a za moje ime nikada niste čuli. Nitko ga nije zapisao na spomenploču, o njemu se nije učilo u školi. Ali danas, po Božjoj volji, mogu vam ispričati svoju priču.

Bio sam hrvatski vojnik. Nisam bio bezgriješni; nosio sam svoje slabosti i kajao se za svoje grijehe, ali bio sam odan Bogu koji me stvorio, majci koja me odgojila i domovini koju sam volio više od vlastitoga života. Moja je vjernost bila jednostavna: držati se istine i čuvati čast.

Moje su rane još krvarile kad su me izveli iz bolnice. Osjetio sam da nešto nije onako kako su govorili, ali nisam mogao pobjeći. Lagali su da me vode na liječenje, a vodili su me u smrt. Bez suda, bez obrane, bez oprostaja. U tom času, na putu prema nepoznatomu, u srcu su mi odjekivale riječi psalma: »U ruke tvoje, Gospodine, predajem duh svoj« (Ps 31, 6).

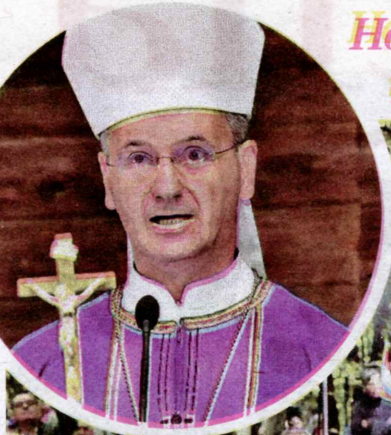
I dok su me vodili prema kraju, znao sam da istina ne umire ni s jednim čovjekom, pa ni sa mnom.

1. Nevidljivi smo bili kad su nas odvodili. Te noći kad su došli po nas svjetla u hodnicima bila su prigušena, kao da su i zidovi bolnice znali da se događa nešto što ne smije izići na svjetlo dana. Miris lijekova miješao se s teškim mirisom vlage i straha. Na hodnicima su odjekivali samo kratki, strogi glasovi i tvrdi udarci vojnih čizama po pločicama.

Nije bilo pozdrava, nije bilo objašnjenja. Ruke koje su me nosile bile su hladne, bez riječi i bez pogleda. Ranjenike poput mene, još sa zavojima natopljenima krvlju, iznosili su na plahutama i nosilima kao teret, a ne kao ljude. Nismo bili bolesnici koje treba liječiti, nego »višak« koji treba ukloniti.

Kamioni su čekali pred bolnicom, motori su brujali u noći, a vožnja u nepoznato bila je obavijena sablasnom tišinom ispunjenom tek tihim šaptom molitve onih koji su još mogli moliti. Nitko nije znao kamo idemo, ali svi smo osjećali da se ne ćemo vratiti.

Mi nismo bili zarobljenici pred sudom, nismo imali pravo na istinu ni na obranu. Bili smo nevidljivi ljudi čiji je spomen trebalo ukloniti, izbrisati ga iz slike »novoga svijeta«. Imena mnogih od nas nisu upisana u bolničke dnevnike i nitko se nije usudio pitati kamo nas vode.

Homilija zagrebačkoga nadbiskupa Dražena Kutleše na misi zadušnici za žrtve Jazovke 23. kolovoza

Misa zadušnica i ukop 814 žrtava partizanskoga zločina bili su jedan od masovnijih molitvenih i komemorativnih skupova kod Jazovke

Nekima su pucali u potiljak, kratko i bez riječi. Druge su žive bacali u bezdan dok su im u grlu ostali nedovršeni zazivi imena Isusova i Marijina. Iz tame se čulo udaranje kostiju o kamen i plač koji se pretvarao u šapat, a onda - tišina

Naša »krivnja« nije bila u oružju koje smo nosili, nego u srcu koje smo imali. Voljeli smo Boga više nego partiju, Hrvatsku više nego »novoga čovjeka« bez Boga i bez domovine. U njihovim očima to je bila smrtna presuda. I dok su kotači kamiona lomili šumsku tišinu, znao sam da mrak u koji nas vode nije samo mrak noći, nego i mrak zaborava. Ipak, u srcu mi je tinjala nada iz evanđelja: »Ali ni vlas vam s glave neće propasti« (Lk 21, 18). Znao sam: ljudi mogu zadržati naše ime, ali Božji pogled ostaje vječno uprt u nas.

2. Nevidljivi smo bili kad su nas ubijali. Dovezli su nas do ruba ponora. Noć je bila gusta poput katrana, a šuma tiha. Bila je to tišina koja boli jer u njoj sve čeka spasenje koje ne dolazi. Zrak je bio hladan i težak, miris zemlje miješao se s mirisom straha. Činilo se da i drveće zadržava dah.

Jedni su stajali na rubu jame, drhtavih koljena i ukočenih ruku, a oni koji nisu mogli hodati poput beživotnih vreća bacani su u ponor. Čuo sam zvuk

- tup udarac tijela o stijene - i jauk koji se brzo utapao u mraku. Najstrašnije je bilo čuti vapaj boli, a znati da nema ruke koja bi pomogla.

Nekima su pucali u potiljak, kratko i bez riječi. Druge su žive bacali u bezdan dok su im u grlu ostali nedovršeni zazivi imena Isusova i Marijina. Iz tame se čulo udaranje kostiju o kamen i plač koji se pretvarao u šapat, a onda - tišina.

Ni križa, ni molitve, ni svećenikova odrješenja. Samo kratak prasak naredbe: »Bacaj!« - i ljudsko biće, stvoreno na sliku Božju, nestajalo je iz svijeta. Nije bilo ni imena ni pogrebne pjesme ni onih koji bi poljubili čelo pokojniku. Samo mrak, zemlja i zaborav.

Tako su nas pokušali izbrisati, kao da nikada nismo postojali. Ubili su tijelo, ali nisu mogli ubiti dušu niti ugasiti molitvu koja je u nama živjela do zadnjega daha.

Riječi psalma same su mi od sebe navirale dok su me vodili prema rubu: »Pa da mi je i dolinom smrti proći, zla se ne bojim, jer si ti sa mnom. Tvoj štap i palica tvoja utjeha su meni« (Ps 23, 4).

U tom času, dok se tlo pod mojim nogama pretvaralo u prazninu ponora, a srce u grudima kucalo posljednjim otkucajima, znao sam: ovo nije kraj. Jer Gospodin je bio ondje. I dok su me ljudi bacali u tamu, on me primao u svoje svjetlo.

3. Nevidljivi smo bili za vrijeme komunističkoga režima

Nakon što je posljednje tijelo palo u jamu, ljudski je svijet za nas stao. Nije bilo sprovođa, nije bilo vijenca ni svijeća.

Samo tišina, ona teška, nametnuta tišina koja se nastavila desetljećima.

U danima koji su slijedili naši su domovi ostali prazni. Naše supruge i majke čekale su na vratima, gledale na cestu, prisluškivale svaki zvuk nadajući se da ćemo se vratiti. Neke su godinama kuhale više juhe »za slučaj da se odnekud pojavimo«. Naši očevi nisu govorili puno, ali njihova su ramena klonula sve više, a oči su im bile stalno vlažne. Djeca su rasla bez očeva učeći u školama povijest koja nam je izbrisala spomen.

Mi nismo samo bačeni u jamu, mi smo izbrisani iz priča, iz knjiga, iz molitava koje su se morale šaptati. Oni koji su pokušali doznati istinu riskirali su slobodu, a ponekad i život. Komunistički režim nije zabranio samo naše ime, nego i samu pomisao na nas. Oni pak koji su nas ubijali, kao i oni koji su im to naredili, kretali su se slobodno, primali odlikovanja, sjedili u državnim uredima. Njihova su se imena izgovarala s počašću, a naša se nije smjelo ni šaptati.

Draga braćo Hrvati, obistinile su se riječi blaženoga Alojzija Stepinca: »Komunizam se od laži rodio, od laži živi, i od laži će umrijeti.« Komunizam je umro, ali posljedice štete koju je nanio osjećate i vi danas. Komunistički režim dobro je znao da se nasilje može pokriti samo lažima, a da se laž može održati samo nasiljem (usp. Solženjicin). Naša je smrt iznikla iz te laži, a to se nasilje hranilo našom krvlju.

Dok je svijet na našem tlu promatrao parade, radne akcije i crvene zastave, duboko ispod njega ležala su naša tijela. Nižući parole o bratstvu i jedinstvu, gradili su mostove pod kojima su tekle rijeke naše krvi. Mi ni-

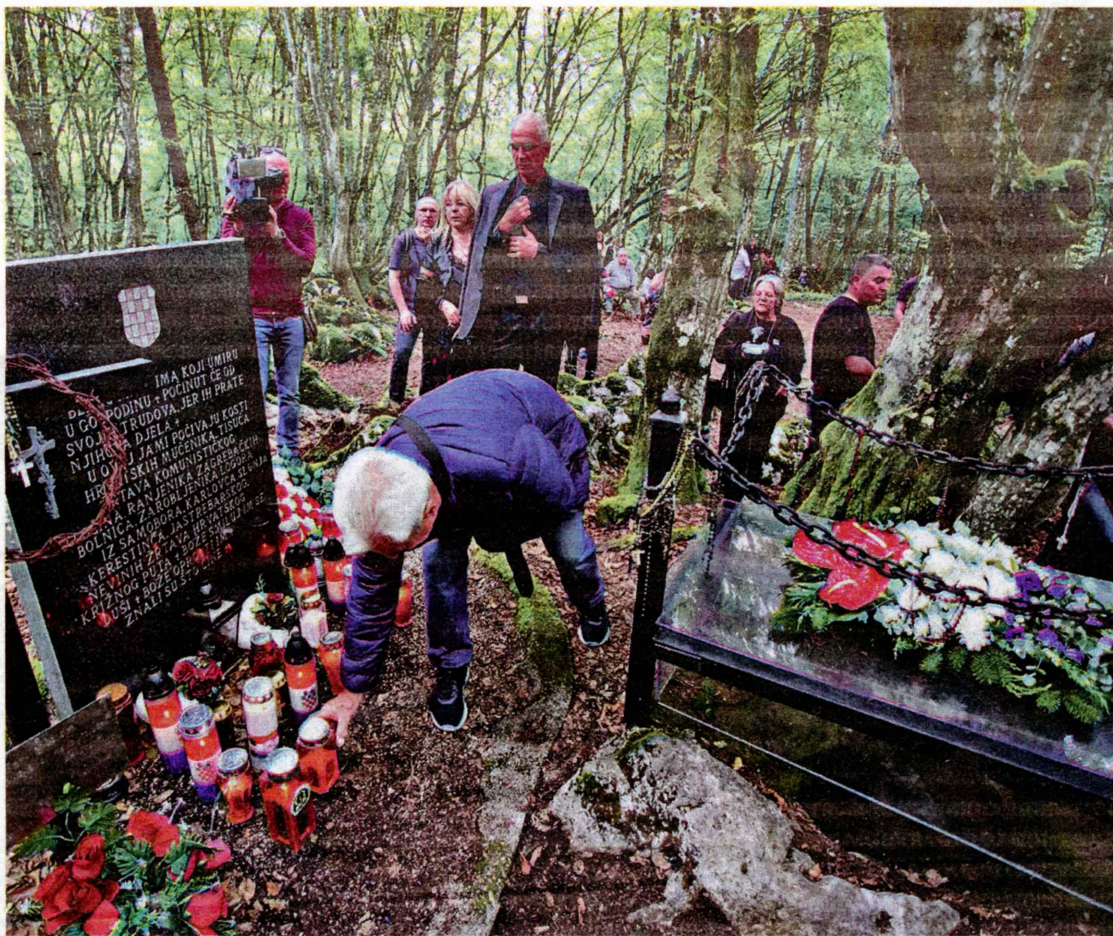
smo bili heroji nove države. Bili smo »neprijatelji«, »izdajnici«, »kamen spoticanja« za njihov plan »novoga čovjeka« bez Boga. I Bog, koji vidi u skrovitosti (usp. Mt 6, 6), pamtio je naša grobna mjesta. On je očuvao naše ime u svojoj Knjizi života. Dok su ljudi zavedeni zlom gradili carstvo na našim kostima, on je strpljivo čekao trenutak kada će istina probiti zidove šutnje.

4. Nevidljivi smo bili i u slobodnoj Hrvatskoj. Prolazile su godine.

Padale su zastave pod kojima smo ubijani, propadao je režim koji nas je osudio na nevidljivost i šutnju. Došao je novi vjetar, vjetar slobode. Govorilo se o demokraciji, o lustraciji, o istini, o povratku dostojanstva. Misli smo, sada će se sve razotkriti, sada će naši grobovi progovoriti. I doista, neki su progovorili. Pojavili su se hrabri ljudi - speleolozi, povjesničari, svećenici, istraživači - koji su pronalazili jame, zapisivali svjedočanstva, skupljali kosti.

Godine su prolazile, a nad mnogim jamama nije bilo mjesta ni za križ ni za spomenploču. Mnoga su naša imena i dalje ostala nepoznata jer su arhivi spaljeni ili zatvoreni, a dokumenti namjerno uništeni. Još uvijek ima majki koje nikada nisu doznale gdje su im pali sinovi. Još uvijek ima djece koja nikada nisu vidjela grob svojega oca.

Mi, nevidljivi iz Jazovke, gledali smo kako se povijest ponavlja i s Domovinskim ratom shvaćajući da je i više hrvatskih sinova koji još čekaju glas pravde i trenutak istine. Duga šutnja, čak i u slobodnoj Hrvatskoj, mnoge je od nas zauvijek učinila nevidljivima i dopustila

U godinama komunizma jama Jazovka bila je jedna od najstrože čuvanih tajni Titova režima

da naši zločinci ostanu neprocesuirani i štoviše nagrađeni. Nakon Domovinskoga rata govorilo se o pomirenju - i to je dobro, na tome treba još mnogo raditi. Ali pomirenje bez istine nije mir, to je samo privid. I zato, braćo i sestre, čak i danas, nakon trideset godina slobode, mnogi od nas čekaju da im se izgovori ime, da im se upali svijeća, da Hrvatska država i narod priznaju ono što je neprijatelj htio zauvijek sakriti: da smo postojali, da smo voljeli, da smo bili živi ljudi s obiteljima, snovima i srcima punim vjere. Stoga budi nadu ovaj dan i trud državnih tijela i dužnosnika koji prepoznaju važnost sustavnoga istraživanja naših grobnih mjesta. Hvala svima koji u tome prepoznaju svetu ljudsku, vjerničku i domoljubnu dužnost.

Budući da ste odlučili naše kosti pokopati danas, kada u vašim kalendarima stoji da je to Europski dan sjećanja na žrtve totalitarnih i autoritarnih režima - nacizma, fašizma i komunizma, želimo vam reći jasno i glasno: i fašizam i nacizam i komunizam bili su zločinački sustavi, plodovi bezbožnih ideologija koje su prezele Boga i gazile čovjeka. No postoji razlika. Fašizam i nacizam osuđeni su pred poviješću, a njihovi su zločinci barem djelomično procesuirani i kažnjeni. Ali komunizam, iako je ubrao najviše ljudskih života, naših života, nikada nije službeno osuđen, a njegovi počinitelji nikada nisu odgovarali. Živo svjedočanstvo toga jest i ovaj ponor, jama u koju je bačeno i usmrćeno 814 nevinih duša: ranjenika, civila i redovnica. A ipak, nitko za to nije odgovarao. Njihova krv, naša krv, i dalje vapi Bogu s ovoga mjesta (usp. Post 4, 10). Ta istina peče i danas jer je mnogi ne žele čuti. No ona je poput sjemena, zakopana duboko, ali kad jednom nikne, nitko je više ne će moći iščupati. I zato vas, braćo i sestre, mi iz ove jame molimo: nemojte nas prepuštiti šutnji i zaboravu. Nemoj-

te nas svesti na brojke. Nemojte nas učiniti fusnotom povijesti. Učinite nas dijelom svojega pamćenja, svojih molitava, svoje vjere. Jer kad se narod odrekne svojih mrtvih, odrekao se i svoje duše.

5. Vidljivi smo Bogu
Zli ljudi učinili su nas nevidljivima, ali nikada nismo bili nevidljivi Bogu. On nas je vidio kad su nas nosili hodnicima u tišini. On je brojio naše korake do ruba ponora. On je čuo svaki krik iz tame. On je primao naše zadnje molitve, tako tihe da su ih čuli samo naši anđeli čuvari. On je znao svaku našu suzu i svaku suzu naših majki, supruga i djece. Sve smo to prikazivali za spasenje svoje duše, dobro svoje obitelji i slobodu naše domovine. Mi smo urezani u Božje dlanove (Iz 49, 16) i nitko nas iz njegovih ruku ne može istrgnuti (usp. Iv 10, 28). Na Posljednjem sudu, kad Krist, koji je sama Istina, otvori Knjigu života, sve će biti razotkriveno. Svaki zločinac vidjet će što je učinio. Svaka žrtva primit će puninu pravde. Tada će se ispuniti riječi iz Otkrivenja: »I otrč će im svaku suzu s očiju te smrti više neće biti, ni tuge, ni jauka, ni boli više neće biti« (Otk 21, 4). Naš život nije nestao, on je »skriven s Kristom u Bogu« (Kol 3,3). A vi, živi, imate poslanje: čuvati istinu, biti narod koji pamti svoju povijest, ne dopustiti da se ikada ponovi vrijeme u kojem su ljudi bacani u jame samo zato što su vjerovali i voljeli.

Ne bojte se tame ovoga svijeta jer svjetlo dolazi. Jednoga dana svi ćemo se naći na strani gdje nema ni ponora ni smrti ni nepravde, nego samo mir i radost u Bogu

Oprostite, ali ne zaboravite nas. Jer zaborav je drugo ubojstvo. Gradite mir, ali na temeljima istine. Jer samo istina oslobađa (Iv 8, 32). Budite narod koji se ne boji pogledati u lice svojoj prošlosti jer tako se jača budućnost. Naša domovina ne će pronaći potpuni mir dok ne pokopa sve svoje mrtve i dok za svakoga ne zasja svijeća sjećanja. I znajte - mi, koje su htjeli učiniti nevidljivima - sada stojimo pred licem Božjim, u svjetlu koje nikada ne gasne. Mi, koje su bacili u tamu, sada hodamo u svjetlu Jaganjčevu. Mi, koje nisu mogli zatomiti lažima, sada pjevamo pjesmu istine. Ne bojte se tame ovoga svijeta jer svjetlo dolazi. Jednoga dana svi ćemo se naći na strani gdje nema ni ponora ni smrti ni nepravde, nego samo mir i radost u Bogu.

A kad jednom svane dan Božje pravde i uskrsnuća, tada će nas naši najbliži opet prepoznati. Tada ćemo zajedno gledati rane naše domovine kao znakove pobjede. Svaka jama postat će vrelo bistre vode, svaka prolivena suza zasjat će poput bisera u riznici nebeskoga kraljevstva.

Do toga časa ostaje vam hoditi u vjeri i ustrajnosti. Na vama je čuvati uspomenu i ne dopustiti da zaborav proguta istinu. U svakoj svijeći koju palite na grobovima pokojnika prepoznajte i znak nade da smrt nema posljednju riječ.

Zato, molimo Gospodina da u svojem kraljevstvu podari pokoj svakoj duši čiji je život nasilno prekinut. Neka ih obasja vječno Svjetlo, neka im Krist, koji je Alfa i Omega, bude nagrada i vijenac. A vama, koji ostajete u povijesnom hodu, neka on bude snaga da živite kao narod zahvalna spomena svojih mrtvih, spomena iz kojega se rađa budućnost živih. I zato: neka im je vječni pokoj, i neka svima Krist, uskrsnuti Gospodin, bude jedina nada i jedina sigurnost. Amen. ●

komentar

Nad Jazovkom su i ptice zanijemjele

Branimir Stanić

Kada su kod Sošica na Žumberku u novu memorijalnu grobnicu pokopani ostatci 814 ekshumiranih tijela iz jame Jazovke koje su partizani mahom ranjene doveli iz zagrebačkih bolnica i pogubili - razotkrila se 23. kolovoza više hrvatska stvarnost nego njezina prošlost. Zagrebački nadbiskup Dražen Kutleša u propovijedi na sprovodnoj misi, govoru koji zaslučuje biti upisan među glasovite primjere hrvatskoga propovjedništva i hrvatskoga govornišva, učinio je ono što se dosad nitko nije usudio učiniti: dao je dušama pogubljenih da prvi put progovore »iz dubine zemlje« koja im je bila grob, ali i s »visine neba« koje im je postalo dom. No ne, nije to bilo »prizivanje duhova« kakvim vračari manipuliraju ožalošćenima da bi zaradili na njihovoj tuzi. Bilo je to ponajprije prizivanje istine o žrtvi koju su podnijeli oni koje su mučili i pogubili bez suđenja; bio je to vapaj za obraćenje komunističkih i partizanskih krvnika i njihovih ideoloških nasljednika; bila je to molitva za ozdravljenje hrvatskoga društva koje se ne će oporaviti od komunističkoga zla dokle god ostatci zadnje žrtve ne budu dostojanstveno pokopani. Oni koji su te kolovoške subote bili na ispraćaju 814 žrtava i oni koji su proteklih godina dolazili do jame Jazovke redovito su zapažali fenomen koji je teško objasniti: u dijelu šume gdje se nalazi jama vlada grobna tišina, tišina tako teška da se ondje ne čuje čak ni ptičji pjev. Svi koji su nešto znali o Jazovki i koji su svjedočili monstruoznim zločinima morali su ostati nijemi, uključujući i ptice koje ondje odonda ne lepršaju i ne pjevaju, valjda od straha da će i njima sloboda biti oduzeta kao i stotinama muškaraca, žena i djece koja su završila u utrobi žumberačke zemlje. Poznato je da se ptice boje upravo grabežljivaca i uopće opasnih situacija pa je i njihov bijeg, ali i to što se ne vraćaju, instinktivan obrambeni mehanizam za preživljavanje. Kao da je čitava priroda zauvijek upamtila protuprirodnu surovost komunističkih grabežljivaca 1943. i 1945. godine i kasnije.

Teško je zamisliti neko suvremeno europsko društvo u kojem bi se dogodio pokop više od 800 žrtava, i to mahom ranjenika, a da na taj ispraćaj ne dođe čitav demokratski izabrani državni vrh. Iako je Ministarstvo hrvatskih branitelja poduzelo velike korake da dođe do ekshumacije i pokopa, i iako je čelnik toga ministarstva bio ondje i emotivno govorio, na ispraćaju nisu bili predsjednici države, sabora i vlade. Zanimljivo, isti se izostanak dogodio i 2005. godine na valjda najvećem pogrebu u povijesti Hrvatske, kada su na Maclju pokopani tjelesni ostatci 1163 komunističkih žrtava, iako se sve događalo pod pokroviteljstvom Vlade. Nadalje, i onda i danas mnogi su se u javnosti, a pogotovo u medijima forsiranjem tema kojima se odvlači pozornost, potrudili da se zaborave i žrtve i zločini i zločinci iz razdoblja komunizma.

Bolno odjekuje stoga istina koju je izrekao zagrebački nadbiskup u propovijedi nad Jazovkom: »I fašizam i nacizam osuđeni su pred poviješću, a njihovi su zločinci barem djelomično procesuirani i kažnjeni. Ali komunizam, iako je ubrao najviše ljudskih života, naših života, nikada nije službeno osuđen, a njegovi počinitelji nikada nisu odgovarali. Njihova krv, naša krv, i dalje vapi Bogu s ovoga mjesta. Ta istina peče i danas jer je mnogi ne žele čuti. No ona je poput sjemena, zakopana duboko, ali kad jednom nikne, nitko je više ne će moći iščupati.« Zagrebački je nadbiskup još rekao da domovina ne će pronaći potpuni mir dok ne pokopa sve svoje mrtve i dok za svakoga ne zasja svijeća sjećanja. A tada će i nad Jazovkom ptice zapjevati. ●

Komunizam još čeka presudu povijesti

različiti komunistički režimi tijekom 20. stoljeća odgovorni su za nasilnu smrt više od

90 milijuna ljudi

Prema procjenama koje donosi »Crna knjiga komunizma« različiti komunistički režimi tijekom 20. stoljeća odgovorni su za nasilnu smrt više od 90 milijuna ljudi. Nema dvojbe da je komunizam jedan od najubojitijih sustava vladavine u ljudskoj povijesti. Nacizam i fašizam također su uzrokovali višemilijunske žrtve, koje po nekim procjenama idu i do 25 milijuna ljudi. Premda su potonja dva sustava vlasti nedvojbeno osuđena kao neprihvatljiva, komunizam još stoji skriven u čekaonicama povijesne osude. (Izvor: S. Courtois i suradnici, Crna knjiga komunizma: zločini, teror, represija, 1999.)

»Domovina ne će pronaći potpuni mir dok ne pokopa sve svoje mrtve«

NAKON OSAM DESETLJEĆA DOSTOJNO UKOPANE ŽRTVE JAZOVKE

NASTAVAK SA STR. 1

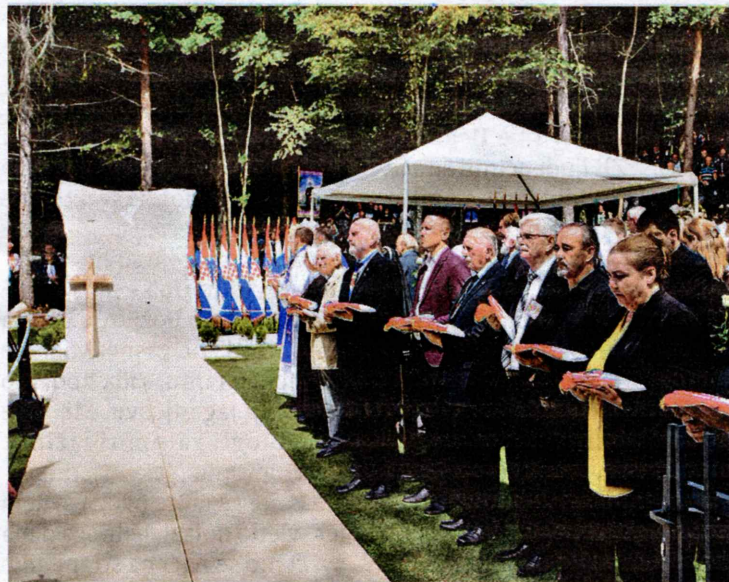
Sinovi i kćeri ubijenih, njihovi unuci i praunuci, članovi braniteljskih udruga te vjernici i ljudi dobre volje pristigli iz svih krajeva Hrvatske, susjedne BiH i inozemstva ispunili su na misi zadušnici šumoviti prostor oko kapele koja je podignuta uz otvor jame Jazovke. Od devedesetih, kada se o Jazovki napokon moglo početi govoriti javno te misama i komemorativnim skupovima od zaborava čuvati spomen na ubijene, bio je to jedan od većih okupljanja hrvatskih ljudi koji su izravno ili posredno pogođeni strahotama koje su se zbivale u vrijeme Drugoga svjetskoga rata i poraća. Prvi je kontingent žrtava u zloglasnu jamu bačen u siječnju 1943., nakon što su partizani osvojili Krašić. Egzekucije su potom vršene i u proljeće i ljeto 1945., nakon partizanskoga ulaska u Zagreb, a prema nekim svjedočanstvima pojedinačna su se ubijanja i prikrivanja zločina bacanjem tijela u Jazovku nastavila sve do početka šezdesetih. Jamu je sasvim slučajno, nakon višegodišnjih istraživačkih pothvata, tek 1989. otkrio karlovački speleolog Mladen Kuka.

»Kad se narod odrekne svojih mrtvih, odrekao se i svoje duše« • No misa zadušnica i ukop ubijenih na Europski dan sjećanja na žrtve svih totalitarnih i autoritarnih režima ostat će upamćeni ne samo zbog svoje masovnosti, nego i zbog riječi koje su toga dana izrečene kod jame Jazovke. Najdublje i najpotresnije među njima bile su riječi zagrebačkoga nadbiskupa Dražena Kutleše, koji je propovijedao iz prvoga lica, kao da je jedan od odvedenih, ubijenih i bačenih u Jazovku. U tom ponovljenom krik i vapaju žrtava Jazovke koji je samo rijetke mogao ostaviti ravnodušnim mogao se iščitati i poziv da se ubijeni ne zaborave jer zaborav znači ponovno ubijanje žrtava te poziv na oprost krvnicima jer je neopraštanje sjeme budućih zala i ratova; na obraćenje ubojica i njihovih idejnih sljedbenika koji od 1945. do danas sustavno prikrivaju i negiraju razmjere zločina; na nedvosmisleni osud svih režima - nacističkih, fašističkih i komunističkih - koji su u 20. stoljeću u nasilnu smrt odveli desetine milijuna ljudi diljem kugle zemaljske; te napose na prekid šutnje jer šutnja - bilo zbog straha bilo zbog nekoga materijalnoga ili karijernoga interesa - znači zapravo sudioništvo u komunističkom zločinačkom lancu...

»Fašizam i nacizam i komunizam bili su zločinački sustavi, plodovi bezbožnih ideologija koje su prezele Boga i gazile

U šesnaest ljesova koji su ukopani u memorijalno grobište nalazio se samo dio posmrtnih ostataka svih 814 ekshumiranih žrtava. Dio ljesova u grobnicu je položen ranije, u danima uoči komemorativnoga skupa kod Jazovke. Središnje spomenobilježje koje se izdiže iznad grobišta djelo je akademskoga kipara Kuzme Kovačića

čovjeka. No postoji razlika. Fašizam i nacizam osuđeni su pred poviješću, a njihovi su zločinci barem djelomično procesuirani i kažnjeni. Ali komunizam, iako je ubrao najviše ljudskih života, naših života, nikada nije službeno osuđen, a njegovi počinitelji nikada nisu odgovarali«, upozorio je zagrebački nadbiskup Kutleša i ponovno dajući svoj glas nasilno ušutkanima u Jazovki rekao: »I zato vas, braćo i sestre, mi iz ove jame molimo: nemojte nas prepustiti šutnji i zaboravu. Nemojte nas svesti na brojke. Nemojte nas učiniti fusnotom povijesti. Učinite nas dijelom svojega pamćenja, svojih molitava, svoje vjere. Jer kad se narod odrekne svojih mrtvih, odrekao se i svoje duše. (...) Budite narod koji se ne boji pogledati u lice svojoj prošlosti jer tako se jača budućnost. Naša domovina ne će pronaći potpuni mir dok ne pokopa sve svoje mrtve i dok za svakoga ne zasja svijeća sjećanja.«

Ustrajna šutnja i strah od komunističke osvete • Među govornicima u komemorativnom dijelu programa bio je i speleolog Kuka, koji je najzaslužniji za otkrivanje Jazovke. Da takvo zastrašujuće mjesto postoji prvi je put čuo još 1975. godine, no Jazovka je tada bila »nemjesto« - mjesto za koje se zna da postoji, ali se o njemu ne govori; mjesto za koje se zna gdje se otprilike nalazi, ali ga se ne pohodi. Tek je 1989., pred raspad komunističke Jugoslavije, nakon ustrajnih istraživanja i višestrukih pokušaja otkrio Jazovku te se zajedno s kolegama spustio u jamu. »Zaprjeka je bilo više - od ljudske ustrajne šutnje i straha od osvete, jer su mnogi u komunizmu nestajali zbog sličnoga, do same prirode koja ju je vješto skrivala«, rekao je Kuka te napomenuo da Jazovka i očuvanje spomena na njezine žrtve ostaje njegova trajna misija. Na istom je tragu dodao i da je nadležnim tijelima vlasti prijavio i Hrženik kod Krašića, koji je u siječnju 1943. bio mjesto žestokih oružanih sukoba i gdje su također, prema sjećanjima suvremenika zbivanja, ukopana tijela ubijenih hrvatskih vojnika i ranjenika.

Među kostima ubijenih identificirano 13 žena i troje djece • Posmrtni ostatci žrtava Jazovke ekshumirani su pod vodstvom Ministarstva hrvatskih branitelja 2020. godine, podsjetio je ministar Tomo Medved. U prigodnom je obraćanju na komemoraciji spomenuo i deklaracije koje je prihvatio Hrvatski sabor i koje nedvojbeno osuđuju sve totalitarizme 20. stoljeća - nacizam, fašizam i komunizam. Istaknuo je i zadaću pronalaska posmrtnih ostataka i dostojanstven ukop drugih žrtava ratnih i poratnih zločina kao trajnu obvezu Vlade Republike Hrvatske. Ministar branitelja u obraćanju je iznio i nekoliko brojki vezanih za zločin kod Jazovke. Među 814 žrtava identificirane su kosti 13 žena. Među ubijenima je njih najmanje 99 bilo mlađe od 20 godina, a forenzičari su u Jazovki identificirali i troje djece u dobi od 12 do 14 godina. Najveći broj ubijenih bio je u dobi od 20 do 35 godina. »Vidljive ozljede na kostima svjedoče o nezamislivoj brutalnosti: 628 razbijenih lubanja, brojni prijelomi nastali padom, 242 prostrijelne rane, rezovi noževima i sjekirama. Svaka kost svjedok je nasilno prekinuta života«, naveo je mi-

nistar Medved. U misi zadušnici i komemoraciji sudjelovali su i poneki saborski zastupnici te predstavnici lokalnih političkih vlasti.

U šesnaest ljesova koji su ukopani u memorijalno grobište nalazio se samo dio posmrtnih ostataka svih 814 ekshumiranih žrtava. Dio ljesova u grobnicu je položen ranije, u danima uoči komemorativnoga skupa kod Jazovke. Središnje spomenobilježje koje se izdiže iznad grobišta djelo je akademskoga kipara Kuzme Kovačića.

Misu i sprovodne obrede svojom je pjesmom uzvisila klapa Hrvatske ratne mornarice »Sveti Juraj«. U komemorativnom su programu sudjelovale i hrvatske povijesne postrojbe, uključujući i žumberačke uskoke. Prigodne recitale izveo je mladi glumac iz splitskoga HNK-a Pere Eranović, sin branitelja poginuloga u obrani Hrvatske u vrijeme Domovinskoga rata, a komemoraciju je moderirala voditeljica Sanja Brajković. Šesnaest hrvatskih zastava koje su se nalazile na ljesovima s ostacima ubijenih uručene su pojedincima koji su zaslužni za otkrivanje istine i čuvanje spomena na ubijene i bačene u Jazovku. Zastave su uručene i zaslužnim pojedincima iz redova Crkve - gospičko-senjskomu biskupu Marku Medi, vojnomu ordinariju u miru Jurju Jezerincu, rektoru crkve Hrvatskih mučenika na Udbini Josipu Šimatoviću te krašićkomu župniku Ivanu Vučku, prvomu svećeniku koji se sa speleologom Kukom spustio u Jazovku i ondje molio za duše ubijenih. Budući da su među žrtvama Jazovke bile i redovnice, zastave su uručene i vrhovnoj poglavarici Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskoga s. Jeleni Ikić i vrhovnoj poglavarici Služavki Maloga Isusa s. Andi Vranješ. ●

Marino Erceg